Materiallar to’plami · Conference Proceedings

“Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarni ta’minlash: global chaqiriqlar va milliy yechimlar(Fuqarolarning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlari: transmilliy muammolar va ularni hal etish mexanizmlari)”

IQTISODIY, IJTIMOIY VA MADANIY HUQUQLARNI TA’MINLASH: GLOBAL CHAQIRIQLAR VA MILLIY YECHIMLAR

01 October – 14 November 2026

UDK 1

MILLIY IDENTIKLIK VA UMUMINSONIY QADRIYATLAR DIALEKTIKASI

Maxliyoxon Aliyevna Abdullayeva*

Farg‘ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

MAQOLA MA‘LUMOTLARI

✉ mahliyoxon94@gmail.com

DOI: 10.5281/zenodo.24475111

Kalit so‘zlar:

milliy identiklik, umuminsoniy qadriyatlar, yoshlar dunyoqarashi, dialektika, madaniy tarjima, fuqarolik mansubligi, refleksiv vorislik

ANNOTATSIYA

Maqolada yoshlar dunyoqarashidagi milliy identiklik va umuminsoniy qadriyatlar munosabati tahlil qilinadi. Etnomadaniy mansublik, fuqarolik maqomi va teng qadr-qimmat farqlanadi. Umumiy tamoyillarni madaniy tarjima qilish hamda an’analarni ichki tanqid orqali yangilash modeli taklif etiladi. Mansublikning ochiqligi va yoshlarning talqin subyektligi asoslanadi. Modelning normativ chegaralari muhokama qilinadi.

KIRISH

Milliy identiklik va umuminsoniy qadriyatlar munosabatini faqat uyg‘unlik haqidagi umumiy hukm bilan ifodalash ularning o‘rtasidagi murakkab savollarni ochmaydi. Yosh shaxs o‘z jamoasiga daxldorligini qadrlab, ayni paytda shu jamoada qabul qilingan ayrim qoidalarni tanqid qilishi mumkin. Bunday tanqid mansublikning yo‘qolishini bildiradimi yoki uning mas’uliyatli shakli bo‘la oladimi? Maqola aynan ushbu savolni jamiyat liberallashuvi sharoitida aksiologik dunyoqarashning rivojlanishiga doir falsafiy muammo sifatida qo‘yadi.

Umuminsoniy qadriyatlar iborasi ham aniqlashtirishni talab qiladi. Bir qadriyatning barcha insonlarga daxldorligi uning barcha joyda bir xil so‘zlar, marosimlar yoki institutlar orqali ifodalanishini anglatmaydi. Shuningdek, qadriyatning keng tarqalganligi uning axloqan asosli ekanini o‘z-o‘zidan isbotlamaydi. Shu sababli umumiylikning normativ da’vosi bilan madaniy shakllarning bir xilligi farqlanishi lozim. Mazkur farq saqlanmasa, universalizm standartlashtirishga, milliy o‘ziga xoslik esa barcha tanqidni to‘xtatuvchi dalilga aylanishi mumkin.

B. Umarxodjayev milliy o‘zlikni anglashni o‘tmish, hozirgi tajriba va kelajakni bog‘lovchi jarayon sifatida talqin etib, jamiyatdagi barcha guruhlar manfaatini hisobga olish zaruratini qayd etadi [2]. X. Soqiyev raqamli muhitda milliy identiklikni muhokama qilar ekan, axborot manbalarini qiyoslash va tanqidiy tekshirishni taklif qiladi [1]. Ushbu ishlardan milliy qadriyatlar oldindan yopiq mazmunga ega degan xulosa olinmaydi. Aksincha, ularni tushunish va baholashda yoshning faol talqini qanday o‘rin tutishi savoli ochiladi.

Xalqaro bahsda ham umumiy mansublikning mazmuni muammoli qoladi. T. Modood milliy mansublikni turli guruhlar o‘zini unga daxldor his qila oladigan tarzda qayta anglash masalasini ko‘taradi [6]. Y. Tamir etnik va fuqarolik millatchiligi o‘rtasidagi qat’iy farq amaliyotdagi murakkablikni yashirishi mumkinligini ko‘rsatadi [8]. Mazkur pozitsiyalar milliy identiklikni tayyor madaniy birlik deb qabul qilishdan oldin

uning a’zolik mezonlari va ichki farqlarini tekshirish zaruratini yuzaga chiqaradi.

Tadqiqotning maqsadi milliy mansublikni saqlash bilan shaxsning umumiy axloqiy maqomini tan olish orasidagi dialektik aloqani aniqlashtirishdir. Maqolada dialektika ikki tushunchani yakunda majburiy uyg‘unlashtirish deb tushunilmaydi. U har bir tomon boshqasining chegarasini qanday ochishi va shu orqali qanday qayta talqin qilinishini anglatadi. Milliy identiklik umumiy tamoyillarga hayotiy mazmun berishi mumkin; umumiy tamoyillar esa mansublik nomidan qo‘yiladigan cheklovlarning asoslanganligini tekshirish imkonini yaratadi.

Yoshlarning dunyoqarashi uchun muammo ikki tayyor qadriyatlar to‘plamidan birini tanlash sifatida qo‘yilsa, tahlil imkoniyati torayadi. Chunki bir tamoyil milliy merosning ham, umumiy axloqiy talabning ham tarkibida turishi mumkin. Masalan, g‘amxo‘rlikning mahalliy amaliyoti alohida mazmunga ega bo‘lib, uning kimga va qanday ko‘rsatilishi umumiy adolat savolini ochadi. Shu sababli maqola qadriyatlarni faqat kelib chiqish joyiga qarab ajratish o‘rniga, ularning shaxs maqomi, ijtimoiy munosabat va jamoaviy qarordagi vazifalarini o‘rganadi.

METODLAR

Maqola konseptual va normativ tadqiqot sifatida tuzilgan. Tushunchalar tahlili, argumentlarni qiyoslash va faraziy vaziyatlarni rekonstruksiya qilish usullari qo‘llandi. Ushbu tanlov tizimli sharh yoki milliy ilmiy maktablarni to‘liq ifodalovchi tanlanma emas. Turli mamlakatlarga mansub mualliflarning qarashlari davlatlar pozitsiyasining o‘rniga qo‘yilmaydi.

Soqiyev va Umarxodjayevning tegishli to‘liq matnlari, qolgan ishlarning nashriyot yoki muallif instituti taqdim etgan ochiq annotatsiyalari o‘qildi. Annotatsiya orqali o‘rganilgan manbalar faqat unda bevosita bildirilgan konseptual tezis doirasida talqin qilindi. Rossiyaga oid sotsiologik ko‘rsatkichlar O‘zbekiston yoshlariga ko‘chirilmagan, xorijiy siyosat natijalari haqida mustaqil empirik xulosa chiqarilmagan. Mahalliy manbalardagi eski asarlardan keltirilgan ikkilamchi iqtiboslar ham yangi birlamchi dalil sifatida ishlatilmadi.

Tahlil uch bosqichdan iborat. Avval mansublik, shaxs maqomi va institutsional qoida farqlanadi. Keyin qadriyatning umumiy talabi bilan uning madaniy ifodasi orasidagi munosabat ochiladi. Yakunda taklif etilgan model ichki norozilik, guruhlararo tenglik va madaniy o‘zgarish haqidagi qarshi misollar bilan tekshiriladi. Natijalardagi vaziyatlar mualliflik fikriy tajribalaridir. Ular kuzatilgan hodisalar, so‘rov javoblari yoki tekshirilgan samaradorlik ko‘rsatkichlari sifatida talqin etilmaydi.

Normativ xulosa chiqarishda tarixiy kelib chiqish bilan hozirgi asoslanganlik farqlanadi. Muayyan qoida uzoq davom etgani uning barcha sharoitda maqbulligini isbotlamaydi; yangi qoida ham faqat yangiligi uchun ustun deb olinmaydi. Fikriy tajribalar shu ikki avtomatik bahoni tekshirishga qaratilgan. Modelning boshlang‘ich farazi shaxsning e’tirozi mansubligi sabab oldindan kuchsizlantirilmasligi kerakligidir. Ushbu faraz empirik qonun sifatida emas, maqolaning ochiq normativ pozitsiyasi sifatida beriladi va muhokama bo‘limida muqobil e’tirozlar bilan qiyoslanadi.

Qo‘lyozma matni va konseptual tahlil loyihasini ishlab chiqishda generativ sun’iy intellektdan foydalanildi. Bibliografik rekvizitlar nashriyotlar, ilmiy jurnallar va universitetlarning ochiq manbalari bilan solishtirildi.

NATIJALAR

Birinchi natija milliy identiklikni yagona belgi bilan izohlashning chegarasini ko‘rsatadi. Maqolada u shaxsning tarixiy xotira, til, madaniy tajriba va umumiy kelajak haqidagi tasavvurlar orqali ma’lum jamoaga daxldorligini anglash usuli sifatida ishlatiladi. Ushbu ta’rif barcha a’zolar bir xil xotiraga yoki bir xil hayot tarziga ega bo‘lishini shart qilmaydi. Daxldorlikning kuchi ichki farqlarni yo‘qotish bilan o‘lchanmaydi; farqlar mavjudligida birgalikdagi hayotni qanday asoslash masalasi ochiq qoladi.

Etnomadaniy mansublik, fuqarolik maqomi va shaxsiy o‘zlik tahlil uchun ajratiladi. Birinchisi meros, til yoki madaniy tajribaga daxldorlikni; ikkinchisi umumiy siyosiy-huquqiy jamoaga a’zolikni; uchinchisi shaxs o‘z hayotini qanday tushunishini ifodalaydi. Ular o‘zaro bog‘lanishi mumkin, biroq birining mavjudligi boshqasining barcha mazmunini belgilamaydi. L. Drobizheva fuqarolik va etnik identiklikning muvofiqlashishi

mumkinligini ta’kidlaydi [4]. Mazkur maqola bu tezisdan barcha real munosabatlar allaqachon muvofiqlashgan degan xulosa chiqarmaydi.

Umuminsoniy qadriyatlarning ishchi ta’rifi shaxsning axloqiy maqomini uning muayyan jamoaga mansubligiga to‘liq bog‘lab qo‘ymaydigan normativ talab sifatida beriladi. Teng qadr-qimmat, asossiz zarar yetkazmaslik va boshqani faqat vosita sifatida ko‘rmaslik shu darajada muhokama qilinadi. Bu talablarning barchasi bir xil institutsional shaklni majburiy qiladi degan taxmin qabul qilinmaydi. Universal da’vo kim himoyaga loyiq ekanini kengaytiradi; uni amalga oshirishning aniq usuli esa vaziyat va asoslangan muhokamaga muhtoj bo‘lib qoladi.

Shu farqlash ikki noto‘g‘ri xulosani cheklaydi. Bir qadriyat muayyan milliy an’anada ifodalangani uchun faqat shu millatga tegishli bo‘lib qolmaydi. Aksincha, umumiy axloqiy talabning chetdan kelgan so‘z bilan nomlanishi uning mahalliy tajribaga aloqasizligini isbotlamaydi. Qadriyatning kelib chiqishi, kim tomonidan ilgari surilgani va kimga tatbiq etilishi turli savollardir. Yoshning aksiologik dunyoqarashi ushbu savollarni aralashtirmaganda, merosni qadrlash bilan tashqi fikrni tekshirish bir-birini inkor qilmaydi.

Ikkinchi natija madaniy tarjima tushunchasini ishlab chiqishdir. Bu tushuncha umumiy tamoyilni oddiy til o‘girish emas, uni muayyan hayotiy tajribada qanday anglash va bajarishni aniqlashni bildiradi. Masalan, hurmat oiladagi g‘amxo‘rlik, jamoat muhokamasida tinglash yoki tashkilotda teng murojaat qilish orqali ifodalanishi mumkin. Ushbu shakllarning bir-biridan farqi hurmatning imkonsizligini ko‘rsatmaydi. Biroq har bir shakl kimning ovozini kuchaytirishi yoki kamaytirishi nuqtai nazaridan tekshirilishi kerak.

Faraziy yoshlar loyihasida katta avlodga hurmat muhokama vaqtida ularning tajribasini eshitish orqali amalga oshirilsin. Boshqa talqinda esa hurmat yosh a’zoning hech qachon e’tiroz bildirmasligi deb belgilansin. Ikkala holat bir xil qadriyat so‘ziga murojaat qiladi, ammo subyektlarning maqomiga turlicha ta’sir etadi. Birinchi holat tajribani qadrlash bilan hukm chiqarish vakolatini saqlashi mumkin; ikkinchisi esa bir tomonning tajribasini barcha qarorlar uchun yetarli asosga aylantiradi. Demak, qadriyat nomining o‘zi uning amaliy talqinini oqlamaydi.

Uchinchi natija merosga sodiqlikni talqindagi o‘zgarmaslik bilan tenglashtirmaslikdir. Yoshlar qadriyatni yangi sharoitda davom ettirish uchun uning qaysi mazmuni saqlanishini va qaysi vositasi o‘zgarishini aniqlashi mumkin. B. Umarxodjayevning o‘tmish, hozir va kelajak aloqasi haqidagi mulohazasi shu savolni qo‘yishga xizmat qiladi [2]. Biroq maqolaning mualliflik xulosasi alohidadir: davomiylik faqat tashqi shaklning takrorlanishi bilan emas, nega bu shakl ma’noli deb topilganini qayta anglash bilan ham ta’minlanadi.

Quyidagi jadval milliy mansublik va umumiy axloqiy talabni birgalikda tahlil qilish yo‘nalishlarini ko‘rsatadi. Har bir qator muayyan qadriyatning o‘zini yakuniy tartibga solmaydi, balki uni qaysi darajada baholash lozimligini aniqlashtiradi. Jadval normativ modelning tarkibiy qismlarini qiyoslaydi; unda mamlakatlar, yoshlar guruhlari yoki tarixiy davrlar o‘rtasidagi o‘lchangan farqlar keltirilmagan.

1-jadval. Milliy va umuminsoniy qadriyatlar munosabatini tahlil qilish

Tahlil darajasi	Milliy mazmun	Umumiy normativ talab	Dialektik tekshiruv
Shaxsning mansubligi	Tarix va madaniyatga daxldorlik	Shaxsning teng qadr-qimmati	Farq maqomni pasaytiryaptimi?
Merosni davom ettirish	Til, xotira va amaliyot	Talqin qilish imkoniyati	Mazmun bilan shakl ajratildimi?
Madaniy tarjima	Hurmatning mahalliy ifodasi	Asossiz majburlamaslik	Qadriyat kimga qanday tatbiq etildi?
Umumiy a’zolik	Milliy kelajak tasavvuri	Teng ishtirok va e’tiroz	A’zolik mezonlari ochiqmi?
Birdamlik	Maxsus o‘zaro majburiyat	Boshqalarga zarar yetkazmaslik	Ustuvorlikning chegarasi asoslimi?
Qadriy yangilanish	An’anani qayta anglash	Tanqidga ochiqlik	Yoshlar talqin subyekti bo‘la oldimi?

V. Tishkov tarixiy-madaniy meros, arxivlar, tillar va xotira joylarining identiklik uchun ahamiyatini ta’kidlaydi [3]. Bunday vositalar mansublikning daliliy va ramziy asoslarini o‘rganish imkonini beradi. Ammo merosga kirish bilan meros haqida yagona hukmga majbur bo‘lish farqlanishi lozim. Arxiv yoki madaniy asarning mavjudligi barcha yoshlar

uni bir xil talqin qiladi degani emas. Mazkur maqolada merosni asrash talabiga uning mazmuni ustida ochiq savol berish imkoniyati ham qo‘shiladi; bu qo‘shimcha manbaning empirik xulosasi emas, normativ taklifdir.

To‘rtinchi natija milliy mansublikning ichki ochiqligiga tegishlidir. T. Modoodning umumiy milliy mansublikni xilma-xil guruhlar uchun qayta anglash tezisi [6] a’zolikni faqat oldindan belgilangan namunaga o‘xshashlik deb tushunmaslikka yo‘naltiradi. Yosh shaxs o‘z jamoasiga boshqacha usulda daxldor bo‘lishi mumkin. Bunda uning barcha qarashlari qabul qilinishi shart emas, ammo mansubligi faqat tanqid qilgani uchun inkor etilmasligi kerak. Aks holda jamoaga sadoqat talabining o‘zi jamoani yaxshilashga qaratilgan harakatni cheklashi mumkin.

Shu yerda guruhning o‘ziga xosligi bilan guruh nomidan gapirish vakolati ajratiladi. Madaniyat ichida turli avlodlar, hududlar va hayotiy tajribalar mavjud deb qaralsa, bir vakilning talqini butun jamoaning yagona ovozi bo‘la olmaydi. Bu mulohaza hech kim umumiy pozitsiya bildira olmaydi degani emas. Umumiy pozitsiya qanday shakllangani, kimning e’tirozi hisobga olingani va kim uni qayta ko‘rishni talab qila olishi ko‘rsatilishi kerak. Yoshlarning subyektligi merosni qabul qilish bilan cheklanmay, uning amaldagi ma’nosini muhokama qilishda ham namoyon bo‘ladi.

D. Miller birdamlikni o‘zaro yordam, jamoaviy mas’uliyat va a’zolar o‘rtasidagi tengsizlik chegaralari bilan bog‘liq munosabat sifatida ko‘rib chiqadi, uning manbalarini bir nechta yondashuv orqali tahlil qiladi [5]. Mazkur maqolada bundan birdamlik faqat bir xil kelib chiqishga tayanadi degan xulosa olinmaydi. Umumiy loyiha, adolatli munosabat yoki o‘zaro g‘amxo‘rlik ham daxldorlikning mazmunini ifodalashi mumkin. Milliy identiklik shu nuqtada boshqalardan farqlanish bilan birga, birgalikdagi mas’uliyatning nimadan iboratligini tushuntirishi lozim.

Milliy jamoaga alohida majburiyat bilan boshqa insonlarga umumiy majburiyat farqlansa, ular har bir vaziyatda raqobatlashuvchi talabga aylanmaydi. O‘z tilini asrash boshqa tilni kamsitishni mantiqan talab qilmaydi. Yaqin jamoaga yordam berish begona insonning qadrini pasaytirish uchun asos emas. Biroq resurs tanqisligida majburiyatlar to‘qnashishi mumkin. Bunday holatda mansublikning o‘zi har qanday ustuvorlikni oqlamaydi; ehtiyoj, yukning miqdori va chetlashtirish oqibatlari alohida asoslanishi kerak.

Raqamli muhitga murojaat qilishda X. Soqiyevning manbalarni qiyoslash haqidagi taklifi [1] identiklikni himoya qilish bilan ishonchli bilishni ajratmaslik zaruratini ko‘rsatadi. Maqoladagi mualliflik talqini shuki, milliy mansublik haqidagi yoqimli axborot ham dalildan ozod bo‘lmaydi. Noto‘g‘ri ma’lumot jamoaning foydasiga xizmat qilayotgandek ko‘rinsa ham, uni qadriyat nomidan tasdiqlash bilim bilan sadoqatni aralashtiradi. Shu bilan birga, xatoni tan olish milliy daxldorlikni rad etish sifatida talqin qilinishi shart emas.

W. Kymlicka xilma-xillikni himoya qiluvchi yangi bayonlar chetlashtiruvchi millat tasavvurlarini o‘zgarishsiz qoldirishi mumkinligidan ogohlantiradi [7]. Bu tezis maqoladagi model uchun muhim cheklov beradi: umumiylik haqidagi chiroyli iboralar a’zolik shartlarini tekshirish o‘rnini bosa olmaydi. Faraziy tashkilot barcha madaniyatlarni hurmat qilishini e’lon qilib, mas’ul lavozimlarga faqat bitta an’anaviy ko‘rinishga mos kishilarni qo‘ysa, deklaratsiya bilan amaliy maqom farqlanadi. Normativ baho aynan shu farqni aniqlashi zarur.

Madaniy tarjimaning asoslanganligini tekshirishda talabning ikki tomonga tatbiq etilishi muhimdir. Bir guruh o‘z tilini yoki merosini qadrlashni talab qilib, boshqa guruhning shunday da’vosini sababsiz rad etsa, umumiy tamoyil asimmetrik qo‘llangan bo‘ladi. Biroq simmetriya barcha guruhlar aynan bir xil resurs olishi shart degani emas: ehtiyojlar va vaziyatlar farq qilishi mumkin. Talab etilayotgan narsa farqning asosini tushuntirishdir. Mazkur tekshiruv milliy manfaatni bekor qilmaydi, balki uning boshqa insonlar oldida qanday oqlanishi mumkinligini aniqroq ko‘rsatadi.

Tarixiy xotirani qadrlash bilan har bir tarixiy bayonni tanqiddan ozod qilish ham ajratiladi. Faraziy yosh tadqiqotchi oilaviy rivoyat bilan arxiv hujjati orasida tafovut topsin. U rivoyatning oilaviy ma’nosini saqlagan holda, uning faktual aniqligini qayta ko‘rishi mumkin. Bu ikki vazifa bir-birini mantiqan inkor etmaydi. Aksincha, ramziy ma’no dalil o‘rniga qo‘yilsa, merosni anglash bilan uning tekshirilishi orasida sun’iy tanlov yaratiladi. Model shu sababli xotiraning hissiy qiymatini tarixiy da’voning isbotlanganligi bilan aynanlashtirmaslikni taklif qiladi.

Shaxsning bir nechta mansublikka egaligi milliy identiklikning yo‘qligini anglatmaydi. Yosh bir paytda mahalliy jamoa, kasbiy hamkorlik, diniy an’ana yoki transmilliy ijodiy muhitga daxldorligini anglashini tasavvur qilish mumkin. Ushbu aloqalarning har biri undan turlicha majburiyat talab etadi. Muammo ulardan bittasini shaxsning mutlaq va yagona mohiyati deb e’lon qilishda paydo bo‘ladi. Maqoladagi model mansubliklar orasida doimiy ziddiyat borligini da’vo qilmaydi; ziddiyat yuzaga kelganda qaysi talab nima sababdan ustuvor qo‘yilishini ochiq asoslashga qaratiladi.

MUHOKAMA

Taklif etilgan modelga birinchi e’tiroz universal mezonlar tashqi madaniy ustunlikni yashirishi mumkinligidir. Bu xavfni inkor etish modelning tanqidiy imkoniyatini kamaytiradi. Shuning uchun umumiy deb taqdim etilgan qoida uning kelib chiqishi bilangina oqlanmaydi; qoida kimning tajribasini eshitishi va kimga qanday yuk qo‘yishi tekshiriladi. Biroq noto‘g‘ri universalizm mavjud bo‘lishi barcha guruhlararo tanqidni bekor qilmaydi. Aks holda jamoa ichida zarar ko‘rgan yoshning e’tirozi ham tashqi aralashuv degan vaj bilan rad etilishi mumkin edi.

Ikkinchi e’tiroz ochiq talqin milliy identiklikni mazmunsizlantirishi haqidadir. Agar har bir unsur qayta ko‘rilsa, jamoa nimani saqlab qoladi? Javob uchun barcha shakllarni bir vaqtda rad etish bilan muayyan shaklning asosini tekshirish

farqlanadi. Merosdagi til, xotira, san’at yoki g‘amxo‘rlik amaliyoti muhim bo‘lib qolishi mumkin; ulardan foydalanish shartlari esa muhokama qilinadi. Refleksiv vorislik uzluksizlikni inkor etmaydi, balki uning nima uchun davom ettirilishini tushuntirishni talab qiladi. Bu talab yoshlarni avtomatik ravishda an’anadan uzoqlashtiradi deb da’vo qilinmaydi.

Y. Tamirning etnik va fuqarolik tasnifi chegaralari haqidagi mulohazasi [8] model uchun uchinchi e’tirozni yuzaga keltiradi. Fuqarolik maqomi nomi bilan berilgan qoida ham ko‘pchilik madaniyatining yashirin mezonlarini saqlashi mumkin. Demak, terminning o‘zi tenglikni kafolatlamaydi. Maqola fuqarolik identikligini madaniyatdan butunlay xoli makon deb qabul qilmaydi. Uning normativ afzalligi sifatida faqat umumiy a’zolikning kelib chiqish yoki bitta hayot tarziga mutlaq bog‘lanmasligi talabi qo‘yiladi; bu talab amaliyotda qanday bajarilishi alohida tekshirilishi kerak.

To‘rtinchi e’tiroz alohida jamoaga sadoqat universal mas’uliyatni cheklashiga taalluqlidir. Agar barcha insonlar bir xil qadrga ega bo‘lsa, nega yaqin jamoaga ko‘proq vaqt va resurs ajratish mumkin? Model teng maqomni barcha munosabatlarning bir xil mazmuni deb tushunmaydi. Maxsus aloqa qo‘shimcha majburiyat tug‘dirishi mumkin, lekin boshqalarning asosiy manfaatlarini e’tiborsiz qoldirishga cheksiz ruxsat bermaydi. Shu sababli milliy birdamlikning axloqiy chegarasi uning qanchalik kuchli his qilinishida emas, boshqa shaxslarga qanday oqibat keltirishida izlanadi.

Model yoshlarning milliy mansubligini tashqaridan belgilashga ham asos bo‘la olmaydi. Bir xil merosga turlicha munosabat bildirgan yoshlarni kuchli yoki zaif identiklik toifalariga darhol ajratish normativ bahoni psixologik tashxis bilan aralashtiradi. Shaxsning tanqidi, sukuti yoki muayyan marosimdagi ishtiroki o‘zlikning barcha mazmunini ochmaydi. Tadqiqotda taklif etilgan mezonlar shaxsning chinakam mansubligini tekshirish uchun emas, mansublik nomidan ilgari surilgan qoida va talablarning asosini muhokama qilish uchun mo‘ljallangan.

Natijalarni O‘zbekiston yoshlariga oid amaliy tadqiqotga o‘tkazishda til, hudud, avlod tajribasi va institutsional sharoit farqlari alohida o‘rganilishi kerak. Bu yerda ularning ta’sir miqdori haqida da’vo qilinmaydi. Mumkin bo‘lgan tadqiqot savoli yoshlar qaysi qadriyatni tanlaganidan tashqari, milliy va umumiy sabablar to‘qnashganda ularni qanday izohlashi bilan bog‘liqdir. Sifat tahlili turli talqinlar orasidagi o‘tishni ko‘rsatishi mumkin; biroq nazariy modelning amaliy foydasi bunday tekshiruvdan oldin isbotlangan deb hisoblanmaydi.

Yoshlarning talqin subyektligini tan olish ham har bir yangilikni ma’qullash talabi emas. Yangicha talqin boshqalarning tajribasini e’tiborsiz qoldirishi yoki merosdagi muhim mazmunni noto‘g‘ri ifodalashi mumkin. Bunday holda tanqid yoshning yoshi yoki mansubligiga emas, talqinning dalili va oqibatiga qaratiladi. Xuddi shu mezon katta avlodning talqiniga ham qo‘llanadi. Demak, avlodlar o‘rtasidagi teng suhbat tajribalar teng miqdorda degan fikrga emas, har bir da’vo asosini ko‘rib chiqish huquqi bir tomonlama cheklanmasligiga tayanadi.

Dialektik munosabat yakunda barcha qadriyatlar o‘rtasida kelishuv paydo bo‘lishini va’da qilmaydi. Ayrim talqinlar umumiy maqom haqidagi talab bilan murosasiz to‘qnashishi mumkin. Bunday vaziyatda farqni uyg‘unlik tili bilan yashirish o‘rniga, nizo predmeti va cheklovning asosi ko‘rsatilishi zarur. Modelning foydasi aynan kelishuv mavjud bo‘lmagan nuqtani aniq ifodalashida ham ko‘rinadi. Bu esa madaniyatni yaxlit holda rad etish bilan muayyan amaliyotni asosli tanqid qilish orasidagi farqni saqlab, mas’uliyatli qaror uchun aniqroq muhokama maydonini beradi.

XULOSA

Milliy identiklik va umuminsoniy qadriyatlarning dialektik munosabati ularni oldindan to‘liq uyg‘un yoki muqarrar qarama-qarshi deb e’lon qilish orqali tushuntirilmaydi. Tadqiqotda etnomadaniy mansublik, fuqarolik maqomi va shaxsning teng axloqiy qadr-qimmati alohida tahlil darajalari sifatida ajratildi. Milliy tajriba umumiy tamoyillarga hayotiy mazmun berishi mumkin, umumiy talablar esa mansublik nomidan qo‘yilgan cheklovlarning asosini tekshirish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, mahalliy tajribadagi e’tiroz universal deb taqdim etilgan talqinning bir tomonlamaligini ham ochishi mumkin. Mazkur o‘zaro tekshiruv maqolada madaniy tarjima va refleksiv vorislik orqali ifodalandi. Yoshlarning aksiologik dunyoqarashi merosni tayyor javoblar majmui sifatida qabul qilish bilan cheklanmaydi; uning ma’nosini anglash, yangilash va boshqalar bilan muhokama qilish vakolatini ham o‘z ichiga oladi. An’anaga tanqidiy munosabat milliy mansublikning yo‘qolishini avtomatik anglatmaydi. Xuddi shuningdek, umumiy qadriyatga murojaat qilish madaniy shakllarning bir xilligini talab qilmaydi. Taklif etilgan matritsa qoida, mansublik va shaxs maqomini aralashtirmasdan baholashga xizmat qiladi. Uning asosiy chegarasi milliy yoki fuqarolik atamasining o‘zi adolatli amaliyotni kafolatlamasligidadir. Shu sababli kelgusi tadqiqotlarda a’zolik shartlari, e’tiroz imkoniyati va yoshlarning talqindagi ishtiroki birgalikda o‘rganilishi lozim. Normativ modelni qo‘llash shaxslarni haqiqiy yoki soxta mansublik bo‘yicha ajratishga olib kelmasligi kerak. Uning vazifasi yoshlarning tanloviga tashqi hukm chiqarish emas, umumiy hayotni tashkil etuvchi qadriy talablarni tekshiriladigan shaklda ifodalashdir.

References

[1] Soqiyev X. V. O‘zbekistondagi raqamli islohotlar sharoitida milliy identiklik transformasiyasi // Falsafa va huquq. 2026. № 3. (p. 237–240).

[2] Umarxodjayev B. B. Ma’rifatparvarlar ijodida milliy o‘zlikni anglash tushunchasi // Milliy qadriyatlar va ma’naviy merosning jamiyat taraqqiyotidagi o‘rni: respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari. Toshkent: Elnur-print, 2024. (p. 276–280).

[3] Тишков В. А. Российская идентичность: внутренние и внешние вызовы // Вестник Российской академии наук. 2019. Т. 89. № 4. (p. 408–412). DOI: 10.31857/S0869-5873894408-412

[4] Дробижева Л. М. Российская гражданская идентичность в научно-политических дискуссиях и общественном мнении // Вопросы национальных и федеративных отношений. 2018. Т. 8. № 4 (43). (p. 324–336).

[5] Miller D. Solidarity and Its Sources // The Strains of Commitment: The Political Sources of Solidarity in Diverse Societies. Oxford: Oxford University Press, 2017. (p. 61–79). DOI: 10.1093/acprof:oso/9780198795452.003.0002

[6] Modood T. Multiculturalism as a New Form of Nationalism? // Nations and Nationalism. 2020. Vol. 26. No. 2. (p. 308–313). DOI: 10.1111/nana.12571

[7] Kymlicka W. Defending Diversity in an Era of Populism: Multiculturalism and Interculturalism Compared // Multiculturalism and Interculturalism: Debating the Dividing Lines. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2016. (p. 158–177). DOI: 10.3366/edinburgh/9781474407083.003.0007

[8] Tamir Y. (Yuli). Not So Civic: Is There a Difference Between Ethnic and Civic Nationalism? // Annual Review of Political Science. 2019. Vol. 22. (p. 419–434). DOI: 10.1146/annurev-polisci-022018-024059